

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Μακροοικονομικά Μεγέθη & Πολιτικές στην Ε.Ε. (Οικονομική II)

Ενότητα: Τραπεζικό Σύστημα και Τραπεζικός Τομέας

Κορρές Γεώργιος

Τμήμα Γεωγραφίας

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο **«Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου»** έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

1.	Σκοποί ενότητας.....	4
2.	Περιεχόμενα ενότητας	4
2.1	ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ.....	4
2.1.1	Έννοια και λειτουργία χρήματος.....	4
2.1.2	Μορφές Χρήματος.....	4
2.1.3	Προσφορά Χρήματος	5
2.1.4	Η Κεντρική Τράπεζα (Εκδοτική Τράπεζα) και οι Λειτουργίες της.....	6
2.1.4.1	Κεντρική Τράπεζα ως Τραπεζίτης άλλων Τραπεζών και Δημοσίου	6
2.1.4.2	Η ρύθμιση της προσφοράς του χρήματος από την Κεντρική Τράπεζα	7
2.1.5	Τα ελάχιστα ταμιακά διαθέσιμα των Εμπορικών Τραπεζών.....	7
2.1.6	Η πολιτική της ανοικτής αγοράς	7
2.1.7	ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΘΥΜΑΣΤΕ:.....	7

1. Σκοποί ενότητας

2. Περιεχόμενα ενότητας

2.1 ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

2.1.1 Έννοια και λειτουργία χρήματος

Η βασική αιτία που καθόρισε την εμφάνιση του χρήματος είναι η εμφάνιση της εμπορευματικής παραγωγής, δηλαδή, της παραγωγής που τα προϊόντα της δεν προορίζονται για άμεση κατανάλωση, αλλά για ανταλλαγή. Η παραγωγή αυτή εμφανίζεται αρχικά περιστατικά, τυχαία και δεν χαρακτηρίζει τη βασική οικονομική δραστηριότητα των ανθρώπων. Το χρήμα, με την πλήρη σημασία της λέξης, είναι, στην ουσία, αποτέλεσμα της εξέλιξης των ανταλλαγών στην ουσία της εμπορευματικής παραγωγής.

Δίνοντας, λοιπόν, έναν ορισμό στην έννοια χρήμα, θα λέγαμε ότι: το χρήμα είναι ένα οικονομικό αγαθό που χρησιμοποιείται ως μέσο ανταλλαγών (το ίδιο ή με εκπροσώπους του) ακριβώς επειδή έχει αξία και μπορεί γι αυτό να μετράει την αξία των άλλων οικονομικών αγαθών.

Το χρήμα είναι εκείνο το αγαθό που οδήγησε στην μετάβαση από την εποχή του αντιπραγματισμού (δίνω αγαθό – παίρνω αγαθό) στην εποχή που εμφανίζονται οι προϋποθέσεις για μία εγχρήματη οικονομία.

Έτσι, λοιπόν, το στάδιο που χαρακτηρίζεται από την σχέση αγαθό \Leftrightarrow αγαθό, αντικαθίσταται από αυτό που χαρακτηρίζει τη σχέση:

Αγαθό Χρήμα Αγαθό.

Τώρα, όσον αφορά τις κυριότερες λειτουργίες του χρήματος στην οικονομική ζωή, αυτές είναι οι εξής:

- Ως μέτρο αξίας
- Ως μέσο ανταλλαγής (ή κυκλοφορίας)
- Ως μέσο πληρωμών
- Ως μέσο θησαυρισμού (ή διατήρησης ή αποθεματοποίησης αξιών)

2.1.2 Μορφές Χρήματος

Το χρήμα δεν είχε πάντα τη μορφή που έχει σήμερα. Τα πρώτα υλικά αγαθά που χρησιμοποιήθηκαν ως χρήμα ήταν: όστρακα, ζώα, αλλά κυρίως πολύτιμα μέταλλα, όπως χρυσός και ασήμι.

Από τη στιγμή που τα ευγενή μέταλλα καθιερώθηκαν στο ρόλο του χρήματος, μέχρι σήμερα, εμφανίστηκαν τα εξής είδη χρήματος: Το μεταλλικό νόμισμα, τα τραπεζογραμμάτια (μετατρέψιμα και μη μετατρέψιμα) και το λογιστικό χρήμα (καταθέσεις όψεως που κινούνται με επιταγές). Επίσης, στις καθημερινές συναλλαγές μπορούν να χρησιμοποιηθούν και διάφορα άλλα περιουσιακά στοιχεία με σχετική

ρευστότητα, όπως καταθέσεις προθεσμίας, ομολογίες κ.α., τα οποία, όμως, δεν θεωρούνται ως χρήμα με τη στενή έννοια του όρου και αποτελούν τα λεγόμενα παραχρηματικά μέσα.

Τα κέρματα και τα χαρτονομίσματα εκδίδονται από την Κεντρική Τράπεζα της Ελλάδος ενώ οι καταθέσεις όψεως αποτελούν το πλασματικό χρήμα που δημιουργείται από τις εμπορικές τράπεζες.

2.1.3 Προσφορά Χρήματος

Προσφορά χρήματος είναι η ποσότητα του χρήματος που βρίσκεται στην κυκλοφορία σε μία ορισμένη χρονική περίοδο. Επομένως, οι έννοιες «προσφορά χρήματος» και «ποσότητα χρήματος στην κυκλοφορία» είναι ταυτόσημες και χρησιμοποιούνται εναλλακτικά.

Ανάλογα με ποια στοιχεία περιλαμβάνει η προσφορά χρήματος ορίζεται με τρεις βασικούς τρόπους.

- Η προσφορά χρήματος με την στενή έννοια του όρου ορίζεται ως M_1 και περιλαμβάνει:
 - (α). Την νομισματική κυκλοφορία, δηλαδή, κέρματα και τραπεζογραμμάτια που βρίσκονται στην κυκλοφορία (δηλαδή, εκτός τραπεζικού συστήματος). Πρόκειται για το χρήμα που δημιουργεί η Κεντρική Τράπεζα, η αποδοχή του οποίου είναι υποχρεωτική, γι αυτό λέγεται και χρήμα αναγκαστικής κυκλοφορίας ή νόμιμο χρήμα.
 - (β). Καταθέσεις όψεως: είναι οι καταθέσεις που έχουν κάνει στις τράπεζες οι ιδιώτες και πάνω στις οποίες σύρονται επιταγές. Οι καταθέσεις αυτές δεν είναι τοκοφόρες.
- Η προσφορά χρήματος με την ευρύτερη έννοια του όρου ορίζεται ως M_2 και περιλαμβάνει τα στοιχεία του M_1 συν τις μικροκαταθέσεις ιδιωτών (όχι σε καταθέσεις όψεως) στις τράπεζες και στους άλλους πιστωτικούς οργανισμούς. Οι καταθέσεις αυτές είναι, συνήθως, τρεχούμενοι λογαριασμοί και καταθέσεις ταμειυτηρίου, οι οποίες χρησιμοποιούνται για συναλλαγές.
- Η προσφορά χρήματος με μία πιο ευρύτερη έννοια του όρου ορίζεται ως M_3 και περιλαμβάνει τα στοιχεία του M_1 συν τις καταθέσεις ταμειυτηρίου και προθεσμίας Δημοσίων επιχειρήσεων και Οργανισμών. Η προσφορά χρήματος με τον πολύ ευρύ ορισμό της ορίζεται ως M_4 και περιλαμβάνει M_3 συν τα Έντοκα Γραμμάτια Δημοσίου με διάρκεια μέχρι ένα χρόνο.

Στην πράξη, χρησιμοποιούμε την προσφορά χρήματος με την έννοια του M_1 και M_3 . Για τα μεγέθη αυτά δημοσιεύονται τακτικά τα στοιχεία από την Κεντρική Τράπεζα. Τέλος, η προσφορά χρήματος με την πιο στενή έννοια του όρου καλείται νομισματική βάση της οικονομίας και ορίζεται ως M_0 . Μ' αυτή την έννοια, περιλαμβάνει την νομισματική κυκλοφορία (κέρματα συν τραπεζογραμμάτια εκτός τραπεζικού συστήματος) συν τα μετρητά των τραπεζών και των άλλων πιστωτικών οργανισμών στην Κεντρική Τράπεζα.

2.1.4 Η Κεντρική Τράπεζα (Εκδοτική Τράπεζα) και οι Λειτουργίες της

Στις περισσότερες χώρες λειτουργεί μία κεντρική (Εκδοτική) τράπεζα, η οποία εκτός από την έκδοση του «νόμιμου χρήματος» και τη ρύθμιση της συνολικής προσφοράς χρήματος, παίζει το ρόλο του τραπεζίτη των τραπεζών και του τραπεζίτη του Δημοσίου.

2.1.4.1 Κεντρική Τράπεζα ως Τραπεζίτης άλλων Τραπεζών και Δημοσίου

Η Κεντρική Τράπεζα δέχεται καταθέσεις από τις άλλες τράπεζες και διακανονίζει τις μεταξύ τους χρεαπαιτήσεις. Οι εμπορικές τράπεζες έχουν ανάγκη από μία τράπεζα όπου να καταθέτουν τα χρηματικά τους κεφάλαια και από έναν μηχανισμό που να μεταβιβάζει τα χρηματικά κεφάλαια από τη μία εμπορική τράπεζα στην άλλη. Επίσης, έχουν ανάγκη από μία τράπεζα που να μπορεί να τις δανείζει χρηματικά μέσα κάθε φορά που έχουν ανάγκη από ρευστά διαθέσιμα.

Στις εμπορικές τράπεζες γίνονται κάθε μέρα καταθέσεις και αναλήψεις χρημάτων. Συνήθως, το μέγεθος των καταθέσεων υπερβαίνει το μέγεθος των αναλήψεων. Εάν, όμως, συμβεί ώστε σε μία εμπορική τράπεζα οι εκροές να ξεπεράσουν τις εισροές, τότε η τράπεζα αυτή παρουσιάζει έλλειψη ρευστών διαθεσίμων. Στις περιπτώσεις αυτές μπορεί να ρευστοποιήσει τα περιουσιακά της στοιχεία ή να καταφύγει για δανεισμό στην Κεντρική Τράπεζα.

Ο δανεισμό μπορεί να γίνει με αναπροεξόφληση δανείων που οι εμπορικές τράπεζες έχουν χορηγήσει σε επιχειρήσεις (ή ιδιώτες) ή με παροχή δανείου από την Κεντρική Τράπεζα προς τις εμπορικές τράπεζες με ενέχυρο κρατικές ομολογίες. Στις περιπτώσεις αυτές, η Κεντρική Τράπεζα καθορίζει το επιτόκιο, το οποίο λέγεται αναπροεξοφλητικό ή τραπεζικό επιτόκιο. Η Κεντρική Τράπεζα λειτουργεί ως Γραφείο Συμφηφισμών όταν διακανονίζει χρεαπαιτήσεις των εμπορικών τραπεζών, μεταφέροντας χρηματικά ποσά από το λογαριασμό μίας εμπορικής τράπεζας στο λογαριασμό άλλης.

Το Δημόσιο, επίσης, έχει ανάγκη από έναν πιστωτικό οργανισμό, όπου να καταθέτει τα χρήματα του και να εκδίδει επιταγές έναντι των καταθέσεων αυτών (όψεως). Επίσης, το δημόσιο, όταν τα έσοδα του δεν επαρκούν, καταφεύγει σε δανεισμό με την έκδοση κρατικών που συνήθως τις πουλάει στην Κεντρική Τράπεζα. Στην περίπτωση αυτή, η Κεντρική Τράπεζα, αυξάνει το πιστωτικό υπόλοιπο σε λογαριασμό του δημοσίου κατά το μέγεθος της αξίας των ομολογιών που αγοράζει.

Η Κεντρική Τράπεζα διατηρεί και διαχειρίζεται τα αποθέματα χρυσού και τα συναλλαγματικά αποθέματα και φροντίζει για την εξισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών. Το ξένο συνάλλαγμα είναι απαραίτητο για τη διεξαγωγή των διεθνών συναλλαγών της κάθε χώρας. Εννοείται, ότι η Κεντρική Τράπεζα δεν μπορεί να εκδίδει ξένο συνάλλαγμα κι από την άποψη αυτή έχει πρόβλημα ρευστότητας σε ξένο συνάλλαγμα. Η Κεντρική Τράπεζα ρυθμίζει, επίσης, τη συναλλαγματική ισοδυναμία του εθνικού νομίσματος.

2.1.4.2 Η ρύθμιση της προσφοράς του χρήματος από την Κεντρική Τράπεζα

Ο έλεγχος της προσφοράς του χρήματος αποτελεί την κυριότερη λειτουργία της Κεντρικής Τράπεζας. Η Κεντρική Τράπεζα, ως εκδοτική τράπεζα, ελέγχει άμεσα την έκδοση τραπεζογραμμάτων και κερμάτων (τη νομισματική κυκλοφορία). Σε ότι αφορά τη συνολική προσφορά χρήματος, εφαρμόζει ένα σύνολο μέτρων που συνιστούν την πολιτική της Τράπεζας και αποσκοπούν στον έλεγχο της δημιουργίας τραπεζικού (ή λογιστικού) χρήματος από τις εμπορικές τράπεζες. Τα κυριότερα από τα μέτρα αυτά είναι: Ο καθορισμός του ελάχιστου ορίου ταμιακών διαθεσίμων (μετρητών) των εμπορικών τραπεζών, η πολιτική της ανοικτής αγοράς, και άλλα μέσα, όπως η πολιτική των επιτοκίων και οι πιστωτικοί έλεγχοι.

2.1.5 Τα ελάχιστα ταμιακά διαθέσιμα των Εμπορικών Τραπεζών

Η Κεντρική Τράπεζα ορίζει το ελάχιστο όριο ταμιακών διαθεσίμων (μετρητών) που πρέπει να διατηρούν οι εμπορικές τράπεζες. Ως ποσοστό επί των συνολικών καταθέσεων, το όριο αυτό ποικίλλει από χώρα σε χώρα (αλλού μπορεί να είναι 8% κι αλλού 15%). Η σχέση μεταξύ μετρητού χρήματος που πρέπει να διατηρεί η Εμπορική Τράπεζα και τρεχουσών υποχρεώσεων της λέγεται λόγος ή συντελεστής ελάχιστους αποθέματος. Όπως έχουμε πει, όσο μικρότερο είναι το ελάχιστο όριο ταμιακών διαθεσίμων, τόσο περισσότερο λογιστικό χρήμα μπορούν να δημιουργούν οι εμπορικές τράπεζες. Επομένως, αν η Κεντρική Τράπεζα θέλει να περιορίσει την ποσότητα του λογιστικού χρήματος, τότε μπορεί να αυξήσει το ελάχιστο όριο ταμιακών διαθεσίμων των εμπορικών τραπεζών, αν και ο τρόπος αυτός δεν χρησιμοποιείται συχνά. Το ελάχιστο όριο ταμιακών διαθεσίμων επιβάλλεται για λόγους ασφαλείας των εμπορικών τραπεζών, για να μπορούν να ανταποκρίνονται στις καθημερινές απαιτήσεις των πελατών τους και να μην κλονίζεται η εμπιστοσύνη του κοινού προς τις τράπεζες.

Επίσης, η Κεντρική Τράπεζα μπορεί να υποχρεώσει τις εμπορικές τράπεζες να διατηρούν στην Κεντρική Τράπεζα ειδικές καταθέσεις, πέρα από το ελάχιστο όριο ταμιακών διαθεσίμων, πράγμα που ουσιαστικά σημαίνει αύξηση του ελάχιστου ορίου ταμιακών διαθεσίμων.

2.1.6 Η πολιτική της ανοικτής αγοράς

Η αγορά και η πώληση ομολογίων από την Κεντρική Τράπεζα στο χρηματιστήριο αξιών αποτελεί σημαντικό μέσο που διαθέτει η Κεντρική Τράπεζα, για τον έλεγχο της προσφοράς χρήματος. Αν η Κεντρική Τράπεζα θέλει να αυξήσει τα ταμιακά διαθέσιμα των εμπορικών τραπεζών (συνεπώς να αυξήσει σε πολλαπλάσια έκταση τη δημιουργία λογιστικού χρήματος), τότε αγοράζει ομολογίες στο χρηματιστήριο αξιών. Κι αντίθετα, αν θέλει να μειώσει τα ταμιακά διαθέσιμα των εμπορικών τραπεζών, τότε πουλάει ομολογίες στην αγορά του χρηματιστηρίου αξιών.

2.1.7 ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΘΥΜΑΣΤΕ:

Τα «αμιγή» είτε «καθαρά» δημόσια αγαθά παρέχουν οφέλη για ολόκληρη την κοινωνία, άσχετα με το εάν τα επιμέρους άτομα είναι διατεθειμένα να πληρώσουν είτε όχι για να αποκτήσουν τα οφέλη από αυτά.

Με τον όρο **Εισοδηματική Πολιτική** καλούνται οι αποφάσεις της κυβέρνησης ως προς τις αυξήσεις που θα δοθούν στους δημοσίους υπαλλήλους, καθώς επίσης και όταν εφαρμόζεται σταθεροποιητικό πρόγραμμα (πρόγραμμα λιτότητας) και στους εργαζομένους του ιδιωτικού τομέα.

Δημοσιονομική πολιτική (public fiscal policy) είναι η πολιτική που σχετίζεται με τα **δημόσια έσοδα**, δηλαδή τους *άμεσους φόρους* και τους *έμμεσους φόρους*, καθώς επίσης και με τις *δημόσιες δαπάνες*, *δημόσιες επενδύσεις* και δημόσια έξοδα.

Άμεση φορολογία καλείται η φορολογία των φυσικών είτε νομικών προσώπων (για παράδειγμα, φορολογία εισοδήματος, φορολογία περιουσίας, κ.λ.π) και μπορεί να είναι *προοδευτική* είτε *αναλογική* στο εισόδημα (δηλαδή όσο αυξάνει το εισόδημα να αυξάνει περισσότερο και η φορολογία και άρα να είναι δικαιότερη).

Έμμεση φορολογία είναι η φορολογία που τίθεται επάνω στα καταναλωτικά αγαθά και στις υπηρεσίες και είναι *προοδευτική* φορολογία (μια και οι καταναλωτές των προϊόντων πληρώνουν τον ίδιο φόρο ανεξαρτήτως του εισοδήματος των).

Τιμολογιακή Πολιτική καλούνται οι αποφάσεις της κυβέρνησης ως προς τις αυξήσεις (είτε τις μειώσεις) των τιμών των αγαθών.

Νομισματική πολιτική (monetary policy) είναι η πολιτική που εξασκείται από την Κεντρική Τράπεζα, (σήμερα για τα κράτη μέλη της Ε.Ε. ασκείται από την Κεντρική Ευρωπαϊκή Τράπεζα), με σκοπό τον έλεγχο της ζήτησης και της προσφοράς του χρήματος. Τα κυριότερα μέσα της **νομισματικής πολιτικής** είναι τα ακόλουθα:

- (α). Πολιτική ανοικτής αγοράς, δηλαδή με την αγοραπωλησία κρατικών τίτλων και ομολόγων,
- (β). Πολιτική προεξοφλητικού επιτοκίου, δηλαδή με την διακύμανση των επιτοκίων χορηγήσεων και δανεισμού σε εμπορικές τράπεζες και καταναλωτές,
- (γ). Πολιτική υποχρεωτικών-ρευστών διαθεσίμων, δηλαδή με την διακύμανση των υποχρεωτικών καταθέσεων στην κεντρική Τράπεζα, και
- (δ). Πολιτική ποιοτικών πιστωτικών ελέγχων με τον έλεγχο της χρηματοπιστοληπτικής πολιτικής.